

IL-KTIEB IŻ-ŻGHIR L-ISWED DWAR SCAMS U FRODI

IT-TIENI PARTI

ĠEMMA
know, plan, act.

eSkills
eSkills Malta Foundation

Introduzzjoni	3
L-10 kmandamenti biex tipprotegi lilek innifsek kontra l-iscams u l-frodi	5
Frodi fl-užu tal-ATM	7
Frodi finanzjarja tal-qraba anzjani	10
Cold calling scams	12
Frodi permezz ta' emails qarrieqa	13
Scams permezz ta' phishing, vishing, smishing u pharming	15
Nases fl-abbonamenti	18
Kif tipprotegi lilek innifsek mill-iscams u l-frodi	19
X'għandek tagħmel jekk tiġi ffrodat/a	21
Aktar informazzjoni dwar l-iscams u l-frodi	24
Ir-riżorsi ta' ĜFMMa dwar scams u frodi	24

F'Luju 2020 ȆGEMMA dahlet fi shubija strategika mal-Fondazzjoni eSkills Malta. ȆGEMMA u l-Fondazzjoni se jaħdu flimkien biex joħorġu edizzjonijiet ġodda tal-“Kotba Żgħar Suwed ta’ ȆGEMMA u l-Fondazzjoni eSkills dwar Scams u Frodi”. L-edizzjonijiet ġodda se jidtekkaw scams u frodi ġodda u t-teknoloġijiet ġodda emerġenti li jaqħmluhom possibbli kif ukoll l-eSkills meħtieġa biex dak li iż-żu iji-proteċċi ruħu.

INTRODUZZJONI

Dan huwa t-tieni ktieb elettroniku fis-serje ta' *Kotba Żgħar Suwed ta' ĜEMMA* dwar Scams u Frodi. Dan it-tieni ktieb elettroniku jżomm l-istess format bħall-ewwel wieħed fis-sens li jippreżenta 8 scams u frodi, kif ukoll informazzjoni li għandek tkun taf biex tipproteġi lilek innifsek, x'għandek tagħmel, minn fejn tista' tikseb aktar informazzjoni, u l-informazzjoni u r-riżorsi ta' ĜEMMA dwar scams u frodi.

Filwaqt li jibni fuq l-ewwel wieħed, dan il-ktieb huwa ddisinjat b'mod li jista' jinqara wkoll waħdu. Jekk din hija l-ewwel darba li qed taċċessa s-serje ta' Kotba Żgħar Suwed ta' ĜEMMA dwar Scams u Frodi, tista' tniżżejjel il-kotba elettronici l-oħra f'din is-serje minn dan il-URL:
<https://gemma.gov.mt/gemma-e-book-the-little-black-book-of-scams-frauds/>.

L-ewwel ktieb elettroniku esplora l-frodi u l-iscams li jidhru hawn ifsel u kien ta suġġerimenti dwar kif għandek tipproteġi lilek innifsek kontra kull waħda minn dawn l-iscams u l-frodi:

- Hotspots tal-Wi-Fi
- Frodi fuq vaganzu
- Scams tal-mowbjajl
- Scams tal-investimenti
- Serq tal-identità
- Frodi tan-namur u tad-dating
- Frodi tal-kards tad-debitu u tal-kreditu
- Frodi bl-internet banking

Dan it-tieni ktieb elettroniku jiddiskuti l-frodi u l-iscams li ġejjin, u jagħtik ukoll suġġerimenti dwar kif tista' tipprotegi lilek innifsek:

- Frodi fl-użu tal-ATM
- Frodi finanzjarja ta' qraba anzjani
- Cold Calling Scams
- Frodi ta' emails qarrieqa
- Scams permezz ta' phishing, vishing, smishing u pharming
- Nases fl-abbonamenti
- Social Engineering

Is-serje **Kotba Żgħar Suwed ta' GEMMA dwar Scams u Frodi** hija bbażata fuq il-kunċett ta' *The Little Black Book of Scams* li kien trieda għall-ewwel darba fl-2012 mill-Kummissjoni Awstraljana għall-Kompetizzjoni u l-Konsumatur. Il-Pulizija Metropolitana tar-Renju Unit u l-Kummissjoni għall-Kapaċità Finanzjarja ta' New Zealand irreplikaw dan il-kunċett. Sal-2019, *The Little Black Book* maħruġ mill-Pulizija Metropolitana kien fir-raba' edizzjoni tiegħu.

L-għan tas-serje **Kotba Żgħar Suwed ta' GEMMA dwar Scams u Frodi** huwa li jiffamiljarizzak mal-ħafna scams u frodi li għaddejjin kontinwament biex hekk tkun taf kif tista' tipprotegi ruħek. Li tkun taf x'għandek tifdex kif tista' ssegwi żgur jistgħu jiftħulek għajnejk biex ma tisfax vittma.

Dan il-ktieb elettroniku, flimkien mal-kotba elettronici l-oħra fis-serje

Kotba Żgħar Suwed ta' GEMMA dwar Scams u Frodi, hu maħsub biex jagħmlék aktar konxju u jkollok għarfien aħjar dwar l-iscams u l-frodi, u hekk tkun f'pożizzjoni aħjar biex tieħu l-azzjoni meħtieġa biex ma tiġix iffrodat u ma ssorix telf finanzjarju. **Jekk issir taf b'xi scam jew frodi, jew tisfa' vittma ta' xi waħda, GEMMA tirrakkmandalek li tirrapportaha. Anki jekk forsi jkun tard wisq għalik biex tirkupra flusek, meta tirrapporta tista' tkun qed tipprotegi lil haddiehor milli jisfa' vittma tal-istess scam.** GEMMA tinkoraġġik tixxerja dan il-ktieb elettroniku mal-familja, mal-ħbieb u mal-kolleġi tiegħek.

IT-TIM TA' GEMMA

L-10 KMANDAMENTI BIEX TIPPROTEĞI LILEK INNIFSEK

KONTRA L-ISCAMHS U L-FRODI

ĠEMMA thegħek biex f'kull ħin issegwi tajjeb dawn l-10 kmandamenti u hekk tipproteġi lilek innifsek minn scams u frodi:

1

Oqghod attent/a mill-iscams.

L-isammers jippruvaw jaqbdu miegħek kull ħin, kullimkien u b'kull mod.

2

Twejgħbx.

Injora emails, ittri, żjarat fid-dar, telefonati jew messaġġi bl-SMS suspettużi – aghħfas 'Delete', armihom, aghħlaq il-bieb jew aqbad u aqta'.

3

Taċċettax offerti mill-ewwel.

Irriċerka u ħu parir indipendenti jekk l-offerta tinvolvi ammont sostanzjali ta' flus, ħin jew rabta, u ara li l-offerta tkun bil-miktub.

4

Staqsi lilek innifsek jekk tafx ma' min verament qed tittratta.

L-isammers jippużaw bħala persuni jew organizzazzjonijiet li inti taf u li tista' tafda.

5

Thallix lill-isammers jikkondizzjonawk billi jilaghbu bl-emozzjonijiet tiegħek.

L-isammers jippruvaw jilaghbu bl-emozzjonijiet tiegħek biex jiksbu dak li jridu, inkluż li jagħtuha laqta personali.

6

Żomm il-komputer sigur.

Dejjem aġġorna l-firewall, l-anti-virus u l-anti-spyware software, u ixtrihom biss minn sorsi vverifikati. Evita li tinstalla kopji illegali ta' software.

7

Hallas online permezz ta' servizz ta' hlas sigur biss.

Ara li l-URL jibda bl-https u jkollu simbolu ta' katnazz magħluq.

8

Qatt tibghat flus lil xi ħadd li ma tafx u ma tafdex.

Bl-introduzzjoni ta' servizzi finanzjarji ġoddha (eż. li wieħed jista' jibgħat flus bil-mobile) sar aktar faċċi li wieħed jittraferixxi flusu. Ftakar li diffiċċi ħafna tirkupra flus mingħand scammer.

9

Ipprotegi l-identità tiegħek.

Id-dettalji personali tiegħek huma privati u imprezzabbi; żommhom hekk u 'l bogħod mill-iscammer.

10

Jekk iltqajt ma' xi scam, xerred il-kelma

Għid lill-familjari u lill-ħbieb tiegħek, u rrapporta fuq **computer.crime@gov.mt**

FRODI FL-UŽU TAL-ATM

Bħal kull apparat ieħor li jaħdem b'kompjuter, l-ATMs għandhom id-dgħufijiet tagħhom ukoll, għalhekk huma wkoll jistgħu jiġu ħhekkjati. Il-maġġoranza tal-frodi tal-ATMs jinvolvu livell ta' manipulazzjoni fiżika ta' partijiet tal-magna jew introduzzjoni ta' tagħmir ieħor.

L-iscams jistgħu jinkludu:

- **Skimming:** Dan normalment jinvolvi l-installazzjoni ta' apparat li jaqra l-kard (skimmer) li jitqiegħed fuq is-slott fejn normalment tidħol il-kard fl-ATM; inkella tastiera numerika jew kamera żgħira ħafna li jitqiegħdu fuq it-tastiera tal-ATM. L-iskop hu li tiġi kkupjata d-data mill-istrixxa manjetika li jkun hemm fuq il-kard u l-PIN, u li mbagħad jintużaw biex tinholoq kard falza.
- **Shimming:** Dan l-apparat jitwaħħal fis-slott tal-ATM fejn tidħol il-kard, jiġifieri bejn il-kard u l-apparat tal-ATM li jaqra c-ċċippa. L-apparat jaqra d-data miċ-ċċippa tal-kard waqt li din tkun qed tingħara mill-magna tal-ATM. Id-data misruqa tiġi kkonvertita fuq strixxa manjetika li mbagħad tintuża biex tinholoq veržjoni falza.
- **Card trapping** (meta tinżamm il-kard): L-ghan hawnhekk ikun li l-kard tinqabda
- **Cash trapping** (meta jinżammu l-flus): Din it-teknika tixbah il-card trapping, iżda f'dan il-każi li jinżamm ikunu l-flus kontanti mhux il-kard. Dan normalment isir billi jitqiegħed cash dispenser falz quddiem dak reali.
- **Tkixxif** (Snooping) Dan isir billi xi hadd joqgħod josserva l-klikks li tagħmel fuq il-keyboard u l-karti tal-kreditu tiegħek billi jittawwallek minn fuq spallejk jew juža binokli qawwiha minn twieqi qrib u fil-ġħoli. L-informazzjoni li tkun għiet osservata tista' tintuża b'replika illegali ta' cards jew b'xiri online.

Kif tkun taf jekk magna tal-ATM tkunx ġiet imbagħbsa? Hawn għandek issib xi suġġerimenti:

- Iġbed bi ffit saħħa l-card reader u l-cash dispenser biex tkun żgur li ma hemmx miżjud xi tagħmir ieħor.
- Attent għal xi faċċati foloz – bħal overcards jew slotts tal-flus, tastieri jew, agħar minn hekk, il-magna kollha tal-ATM.
- Attent għal xi tqoqż żgħar fejn jista' jkun hemm xi kameras moħbijjin.
- Attent jekk hemmx il-kuluri principali li ma jaqblu.
- Ara jekk id-dawl aħdar li jteptep taħt jew fuq is-slott tal-kard huwiex imblokkat b'xi apparat falz.
- Iċċekkja jekk l-ortografija fis-sinjalar bl-isem tal-bank tkunx korretta.
- Jekk l-ATM ma tagħtekx il-flus kontanti, ibqa' ġdej il-magna u čempel lill-call centre tal-bank; immeddatament waqqaf il-kard tiegħek.
- Jekk l-ATM ma tagħtekx il-flus kontanti u, għal xi raġuni, ma tistax tikkuntattja lill-call centre tal-bank tiegħek, ħu nota eżatta tad-data, il-ħin u l-post tal-ATM u ħu numru ta' ritratti.

- Jekk qed tuża ATM li tinsab f'xi hanut jew shopping centre, iġbed l-attenzjoni ta' xi impiegat immeddatament.

Meta tkun qed tuża l-ATM naqqas il-probabbiltà li tiġi scammed billi ssegwı dawn is-suġġerimenti:

- Żomm f'mohħok is-sigurtà personali tiegħek meta tkun qed tuża l-ATM.
- Meta tkun waħdek, tużax ATMs f'żoni dżibbitati jew f'postijiet ftit li xejn iffrekwentati.
- Hares sew madwarek meta tiġi biex tiġibed il-flus.
- Jekk xi persuna suspettuża toffri li tgħiex tuża l-ATM, irrifjuta u itlaq minn hemm.
- Meta tittajja l-PIN tiegħek, għatti t-tastiera b'mod li ġaddieħor ma jkunx jista' jara.
- Wara li tleсти t-transazzjoni tiegħek, ftakar biex tiġibor il-kard, il-flus kontanti u kwalunkwe dokument stampat bħal irċevuti jew rendikonti.
- Qabel titlaq minn ġdej il-ATM hu ħsieb iġbor flusek u l-kard. Evita li turi il-flus li tkun ġbidt.

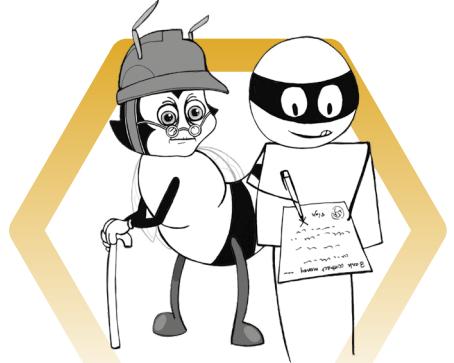
- Dejjem ivverifika li l-ammont li tkun ġbidt jew iddepožitajt ikun jaqbel mal-ammont stampat fuq l-irċevuta tiegħek.
- Hu l-irċevuti miegħek biex persuni bi skop kriminali ma jkunux jafu kemm ġbidt u lanqas jużaw l-informazzjoni biex isiru jafu kemm baqa' flus fil-kont tiegħek.
- Meta tuża ATM li tista' tibqa' dieħel ħdejha bil-karozza, żomm il-bibien tal-karozza msakkra l-magna mixgħula.
- Thallix lil min jgħaqġglek, bħal xi ħadd bla paċenċja li jkun qed jištenna warajk biex juža l-ATM hu.

FRODI FINANZJARJA TAL-QRABA ANZJANI

Il-frodi tal-anzjani sseħħi meta xi ħadd juža illegalment jew mhux kif suppost il-finanzi jew l-assi ta' persuna anzjana – fil-mira ġeneralment ikunu persuni vulnerabbi minħabba l-età tagħhom.

Dawn li ġejjin huma meqjusin bħala frodi tal-anzjani:

- Jeħdulek flusek jew il-proprietà tiegħek.
  - Jiffirmaw f'ismek meta ma jkollhomx dritt jew jiffalsifikaw il-firma tiegħek.
  - B'malizzja jisfurzawk jew jużaw pressjoni jezda fuqek biex tiffirma xi kuntratt, testament jew prokura.
  - Jieħdu jew jużaw l-affarijiet tiegħek mingħajr permess.
  - Iwegħiduk kura fit-tul (anki għal ġajnej kollha) bi skambju ghall-flus jew il-proprietà tiegħek, imma mbagħad ma jżommux kelmithom jew jipprofittaw ruħhom minnek.
  - Fiżikament jisirqu ogħġetti mid-dar tiegħek.
-
- B'qerq jippruvaw jirbħu l-fiducja tiegħek billi jużaw kliem bħal "l-aqwa ħbieb" jew "qalb ta' qalbi".
  - Jippruvaw jiksbu l-fiducja tiegħek billi jippużaw bħala care givers, counsellors, jew fornituri ta' servizzi professjonali oħra.
  - Jittarġitjawk bħala armla jew armel vulnerabbi billi jaqraw obitwarji u jgħaddu bil-karozza mill-viċinanzi tiegħek biex jaraw jekk intix persuna li tgħix waħdekk jew iżolat, u jippruvaw jistabbilixxu relazzjoni miegħek permezz tal-konoxxenzi tiegħek, eż. f'attivitàjiet lokali jew reliġjuži.

Jekk inti tiġi minn xi persuna anzjana vulnerabbi, hemm xi affarijiet li tista' toqgħod attent għalihom biex tiżgura li missierek, ommok, nannek, eċċ. ma jsibux ruħhom fir-riskju ta' abbuż finanzjarju.

Oqgħod attent b'mod speċjali għal dawn l-affarijiet:

- ġibid jew trasferimenti ta' flus mhux tas-soltu jew kbar minn kontijiet bankarji, jew charges kbar fuq kards tal-kreditu li l-qraba tiegħek ma jistgħux jispiegaw.
- Ĉekkijiet neqsin jew li jinkludu firem suspettużi.
- Barranin li f'daqqa waħda bnew relazzjoni intima ma' xi qraba anzjani tiegħek b'mod li kisbu aċċess faċili għal darhom, flushom jew proprjetà oħra.
- Dokumenti eżegwiti riċentement, bħal testment jew prokura, li l-qraba anzjani tiegħek ma jifhmux.
- Bidliet fl-ismijiet tal-benefiċjarji tal-kontijiet jew tal-firmatarji awtorizzati.
- Numru kbir ta' kontijiet li baqgħu mhux imħallsa.
- Proprijetà nieqsa.
- Iffirmar jew tisrif mingħajr permess ta' ċekkijiet tal-pensjoni u ta' benefiċċi tas-sigurtà soċjali.
- Problemi fiziċċi jew mentali li ma jidhrux li ġew indirizzati, bħal bidliet drammatiċi fil-burdata jew fl-attitudnijiet tal-anzjan, jew xi evidenza oħra ta' kura ta' livell inferjuri.
- Aghħmel laqqħat regolari mal-qraba anzjani tiegħek dwar l-aspett finanzjarju.
- Attent għal sinjal ta' dimenja u telf ta' kapaċitajiet konjittivi tal-qraba anzjani tiegħek.
- Stabilitxi sistema għall-qraba anzjani tiegħek għall-ħlas ta' spejjeż rikorrenti, bħall-internet jew kontijiet tad-dawl u l-ilma, b'mod li dawn jithallsu awtomatikament b'mezzi elettronici.
- Ikkancella dawk il-kards ta' kreditu u ta' debitu tal-qraba anzjani tiegħek li mħumiex jintużaw jew li huma żejda.
- F'isem il-qraba anzjani tiegħek segwi regolarmen ir-rendikonti dwar il-krediti tal-bank tagħhom.

COLD CALLING SCAMS

Dawk li bl-Ingliż jissejħu 'cold calling scams' jikkonsistu fi żjajjar bieb bieb minn persuni mhux mistiedna jew telefonati biex ibigħulek oġġetti jew servizzi.

Dan huwa metodu organizzat ħafna li jpoġġik dahrek mal-ħajt fil-mument meta tkun l-inqas tistennieħ u mhux ippreparat u li jagħmillek pressjoni biex tixtri xi oġġett jew servizz – billi jintużaw tekniki persważi vi ta' bejgħ li ma jaġħtukx ċans taħsibha normalment billi joffruler prezziżżejjet orħos ħafna milli kieku kellek tixtri bil-kumdità tiegħek.

Inheġġuk tieħu nota tal-punti li ġejjin sabiex tipprotegi lilek innifsek:

- Waħħal sticker li tgħid li cold callers li jħabbu l-bieb se jiġu rrappurtati.
- Temm minnufih kull żara jew telefonata ta' din ix-xorta.
- Ma għandek tagħti l-ebda informazzjoni – u 'le' tfisser assolutament xejn.
- Jekk iċempillek xi ħadd b'cold call u jghidlik li qed iċempel, perezempju, mill-bank jew mill-uffiċċi tad-dawl u l-ilma u jinsisti li għandhom informazzjoni importanti jew li hemm xi kwistjoni li jixtiequ jiddiskutu miegħek, waqqaf it-telefonata u ċempel int stess direttament lill-kumpanija.
- Jekk tiddeċiedi li tkellem lill-cold caller, tgħaġġilx. Thallix juža pressjoni fuqek. U jekk juža tekniki aggressivi ta' bejgħ billi joffrilek skontijiet meravalju, ftakar li

jekk xi offerta tkun tidher tajba wisq – allura probabbli li mhi vera xejn.

- Għid lill-cold caller biex jiproduċi l-ID bir-riċċat tiegħi, u ara li ssir taf l-isem tal-persuna u tal-kumpanija li jgħid li qed jirrapreżenta.
- Aġħmel riċerka qabel tinvesti. Tiffirma xejn, u dejjem aqra l-kitba li tkun b'tipi żgħar.
- Qatt tiġġiduka l-kredibilità ta' persuna mitton tal-leħen.
- Attiva s-servizz li jwaqqaf telefonati mhux mixtieqa.
- Tirrispondix awtomatikament numri li ma tafx. Itlob lil min iċempel biex jintroduċi lili nnifsu.
- Tiffirma xejn – anke jekk qed joffruler kwotazzjoni.
- Irrapporta lill-cold callers li jippruvaw jagħmlu kuntatt miegħek.

FRODI PERMEZZ TA' EMAILS QARRIEQA

Frodi li bl-Ingliz tissejjaħ 'business email compromise' (BEC) hija scam online fejn l-iscammer jagħmilha ta' rappreżtant kummerċjali u b'qerq iġiegħlek tittrasferixxi flus jew informazzjoni sensittiva.

L-iscammer jagħmilha ta' persuna tal-fiduċja tiegħek billi juža email li tkun kważi identika għall-isem tal-persuna tal-fiduċja tiegħek, jew juža domain li jkun identiku għall-isem tal-kumpanija tal-persuna tal-fiduċja tiegħek. L-iscammer jibgħatlek messaġġ leġġittimu fejn jitkol bok flus jew informazzjoni sensittiva.

Hemm erba' forom bažiċi ta' frodi permezz ta' emails qarrieqa (BEC):

- Frodi eżekuttiva: L-iscammer jikkopja b'modifika żgħira l-indirizz elettroniku ta' xi uffiċjal eżekuttiv fil-kumpanija u mbagħad jibgħat messaġġ lill-istaff tal-kumpanija jew tan-negozju tiegħek fejn jagħtihom direttivi biex jittrasferixxu fondi fil-kont tal-iscammer.
- Personifikazzjoni legali: L-iscammer jagħmilha ta' avukat jew rappreżtant ta' ditta legali u jitlob il-ħlas dwar xi kwistjoni urġenti u sensittiva.
- Frodi bil-fattura (invoice): L-iscammer jagħmilha ta' fornitur affidabbli u jibgħat fattura falza lin-negozju tiegħek. F'dawn l-iscams, l-iscammer ġeneralment ikollu kontroll tal-email account tal-fornit u jkun jista' jaċċessa fatturi leġġittimi. L-iscammer jibdel dawn il-fatturi u jinkludi dettalji ġoddha tal-kont tal-bank u mbagħad jibgħat il-fatturi lill-klijenti mill-email account tal-fornit.
- Serq ta' informazzjoni: Hawnhekk, minnflokk jitlob flus, l-iscammer jista' jagħmilha ta' persuna affidabbli biex jitlob informazzjoni sensittiva. Din l-informazzjoni tista' mbagħad tintuża wkoll bħala parti minn scam akbar u aktar qarrieqa.

Inħeġġuk tieħu nota tal-punti li ġejjin biex tipprotegi lilek innifsek:

- Email mhux mistennija, pereżempju fattura li tiġi mingħand fornitur li ilek ma jkollok negożju miegħu, jew il-ħlas mistenni jkun ivarja mill-ammonti tas-soltu.
- L-email titlob għal ħlas urġenti jew thedded b'konsegwenzi serji jekk il-ħlas ma jsirx.
- L-email tintbagħħat minn xi ħadd f'pożizzjoni ta' awtorità, partikolarmen xi ħadd li normalment ma jibgħatx talbiet għal pagamenti.
- L-indirizz elettroniku ma jidhix tajjeb. Pereżempju, id-domain name ma jaqbilx preciż mal-isem tal-kumpanija tal-fornitur. Iċċekkja darbtejn billi thares lejn korrispondenza preċedenti.
- Il-fornitur ipprovda dettalji tal-kont tal-bank ġodda.
- Għalleml lit-tim tiegħek biex jagħraf u jkun jaf kif iġib ruħu f'każ ta' attakki ta' **phishing** kif ukoll biex jirrapporta emails li jitbolu xi tip ta' transazzjoni finanzjarja. Ippromovi taħriġ u korsijiet ta' aġġornament regolari.
- Jekk ikun possibbli, däħħal sistemi ta' protezzjoni u identifikazzjoni ta' personifikazzjoni: dawn istantanjam jiskennjaw l-aspetti

kollha tal-email: il-header, min ikun bagħħatha, l-attachments u l-key words b'attenzjoni speċjali fuq domains u indirizzi esterni ġodda u jistabbilixxu kontrolli kontra domains li jkunu jixbhu lil tiegħek.

- Dejjem ivverifika. Dejjem jaqbillek tikkonferma d-dettalji mal-partijiet involuti, speċjalment f'każ ta' messaġġi li jinvolvu trasferimenti ta' flus.
- Minflok tikklikkja fuq 'Reply', uža l-'Forward' u ttajpjja jew aghħel mil-lista ta' kuntati tiegħek l-indirizz elettroniku tal-persuna li tixtieq twieġeb. B'hekk tiżgura li ma tkun qed twieġeb fuq indirizz qarrieq.
- Uža 2-factor authentication biex tivverifika kwalunkwe bidla fl-informazzjoni dwar il-kont jew fi struzzjonijiet dwar trasferimenti.
- Iċċekkja l-indirizz sħih tal-email fuq kwalunkwe messaġġ u oqgħod attent għal hyperlinks li jista' jkun fihom żabalji ortografiċi fid-domain name attwali.

SCAMS PERMEZZ TA' PHISHING, VISHING, SMISHING U PHARMING

Hawn taħt issib deskrizzjoni ta' dawn l-iscams kif ukoll suġġerimenti li jistgħu jghinuk tipprotegi lilek innifsek.

1 PHISHING

B'din it-tip ta' scam jippruvaw jittargitjawk permezz ta' email fejn iħeġġuk tikklikkja fuq siti froudenti, tagħti informazzjoni personali dwarek innifsek jew saħansitra tibgħat flus. L-iscams ivarjaw ħafna, iżda l-maġġoranza tagħhom huma pjuttost faċi biex tagħrafhom.

Għal xiex għandek toqghod attent/a:

- Staqsi: tafu lil min qed jibgħatlek l-email? Jekk le, tiftaħhiex u tikklikkjax fuq il-links interni. Jekk tagħmel dan, xorta imxi b'kawtela kbira.
- Mal-email hemm xi attachments li ma tħlabhomx jew mhux mistennija? Jekk iva, tiftaħhomx qabel tikkuntattja b'xi mezz ieħor lil min bagħathom biex tivverifika l-kontenut.

- Hemm xi żbalji grammatikali jew ortografiċi? Jekk iva, oqgħod attent/a.
- L-email qed titlob informazzjoni personali? Jekk iva, injoraha.
- Jekk inti assoċjat/a man-negozju inkwistjoni, qegħdin jindirizzawk b'ismek?
- Iċċekkja l-links kollha billi twaqqaqf il-cursor fuqhom biex tara l-URL. Ara din teħdokx fil-website li trid jew teħdokx f'waħda differenti.

Hawnhekk jikkuntattjawk bit-telefown biex jeħdulek informazzjoni personali jew iqarrqu bik biex tagħtihom aċċess għall-kompjuter jew il-kontijiet tiegħek. Scam komuni hi din: tirċievi telefonata minn Microsoft li tifurmak li l-kompjuter tiegħek hu kompromess u li trid tniżżeł software biex issolvi l-problema. Is-software jintbagħatlek permezz ta' email, u jekk il-fajl jinfeta ġi-jitniżżeł malware fil-kompjuter tiegħek.

Għal xiex għandek toqqħod attent/a:

- Qatt tagħti informazzjoni personali fuq it-telefown lil xi sors mhux ivverifikat. Kumpanji bħal Microsoft mhumiex se jikkuntattjawk personalment biex javżawk dwar xi malware iżda joħorġu aġġornamenti frekwenti biex jiiproteġu l-kompjuter tiegħek minn viruses.
- Jekk tirċievi talba mhux mistennija permezz ta' email jew text message jew telefonata biex tieħu xi tip ta' azzjoni, l-aħjar haġa li tagħmel hi li tiċċekkja d-dettalji tal-kumpanija minn fuq il-websajt tagħhom u tuża dawk id-dettalji fi kwalunkwe azzjoni li tieħu.
- Jekk għandek xi dubju dwar il-korrispondenza li rċevejt, ibġħatha lis-servizz tal-konsumatur jew lis-sigurtà tal-kumpanija inkwistjoni biex tiġi tiġi vverifikata.

3

SMISHING

Den il-kelma hi taqsira għal 'SMS phishing'. Il-mod kif jaħdem hu simili ħafna għall-phishing. Jippruvaw jittrikkjawk biex tniżżeł Trojan horse jew virus għal fuq il-mowbajl tiegħek minn SMS text minflok email għal fuq it-telefown tagħhom.

Għal xiex għandek toqgħod attent/a:

- Evita li tikklikkja fuq links b'messaġġi bit-text. Huwa possibbli wkoll għall-iscammers li jinqdew b'katina ta' messaġġi eżistenti minn sorsi affiddabbli, bħall-bank tiegħek. Iċċekka darbejn is-sorsi kollha qabel tixxerja informazzjoni personali jew tittrasferixxi flus jekk iħeġġuk tagħmel dan permezz ta' messaġġ.
- Tirrispondix messaġġi li jitolbuk informazzjoni privata jew finanzjarja.
- Attent/a għal messaġġi urġenti li jeziġu azzjoni immedjata. Jekk il-messaġġ ikun mill-bank tiegħek, ċempel in-numru fuq in-naħha ta' wara tal-kard tiegħek.
- Qatt ma għandek iċċempel numru tat-telefown minn messaġġ mhux identifikat.

4

PHARMING

Dan l-iscam juža domain qarrieq (li fih id-domain ikun jidher awtentiku) biex jiddireġik lejn kopji ta' websajts popolari fejn l-informazzjoni personali bħal ismek, il-passwords u l-informazzjoni finanzjarja tiegħek jistgħu jiġu 'farmed' u miġbura għal użu frudenti.

Għal xiex għandek toqgħod attent/a:

- Iċċekka l-URL ta' kwalunkwe sit li jitolbok xi informazzjoni personali. Kun żgur li s-sessjoni tibda fl-indirizz magħruf tas-sit u mingħajr ebda karattri addizzjonal.
- Installa anti-virus affidabbli fuq il-kompjuter tiegħek.
- Tiddiżżattivax u ddgħajjifx il-firewall tal-kompjuter tiegħek. Barra minn hekk, ippermetti updates regolari biex iżzid il-protezzjoni tal-magna tiegħek.
- Uża Internet Service Provider affidabbli u leġittimu minħabba li tinħtieg sigurta sinifikanti fil-livell tal-ISP bħala l-ewwel linja ta' difiża kontra l-pharming.

NASES FL-ABBONAMENTI

Nassa fl-abbonament (subscription trap) isseħħi meta tabbona online għal xi provi bla ħlas jew bi prezz baxx ta' prodotti jew servizzi – u mbagħad issib ruħek maqbud bla ma trid f'sensiela ta' pagamenti ripetuti.

Normalment din l-iscam tisfrutta "awtorità ta' ħlas kontinwu" fejn jitolbuk id-dettalji tal-kard tal-ħlas tiegħek bħala prova tal-identità u l-età, imbagħad iżommu dawn id-dettalji biex jingħibdu pagamenti ta' kull xahar mill-kont tiegħek. Id-dettalji dwar dan l-impenn kontinwu ġeneralment jintil fu fit-termini u l-kundizzjonijiet li spiss huma injorati minn ħafna nies ġerqana biex jieħdu vantaggj mill- "offerta meraviljuža" li tkun qed tiġi rriklamata.

Inheġġuk tieħu nota tal-punti li żejjix sabiex tipprotegi lilek innifsek:

- Aqra sew il-kliem miktub b'tipi żgħar (termini u kundizzjonijiet) qabel ma tidħol f'xi ftehim jew tagħmel xi xirja, anki jekk dan jehodlok ħafna hin.
- Kun żgur/a li l-kaxxa tat-termini u l-kundizzjonijiet ma tkunx ittikkjata minn qabel.

- Kun čar/a dwar kif tista' toħroġ mill-abbonament. Jekk tixtri xi haġa ta' dan it-tip li tkun tagħtik żmien limitat biex tikkanċella l-ftehim, kun żgur/a li jekk tkun trid tikkanċella tista' tagħmel dan qabel id-data ta' skadenza.
- Qatt tiprovd dettalji tal-bank jew tal-kard tad-debitu jew tal-kreditu lil kumpaniji bla ma tagħmel riċerka fuqhom minn qabel.
- Iċċekkja regolarmen l-istatements tal-bank u tal-ħlasijiet bil-kard tiegħek għal xi ħlasijiet li ma tkun qed tistenniehom.
- Ilk kuntattja lill-bank tiegħek biex tikkanċella pagamenti futuri.
- Ivverifika mal-bank tiegħek jekk hemmx bżonn ta' kard ġidida.
- Afda l-istint tiegħek. Jekk xi haġa tidher tajba wisq biex tkun veru, tiffirmax.
- Jekk tiddeċiedi li tieħu l-abbonament ta' prova b'xejn, żomm id-dokumenti, l-irċevuti, l-emails u l-messaġġi kollha.

KIF TIPPROTEĞI LILEK INNIFSEK MINN SCAMS U FRODI

Nissuġġerulek li kultant iżżur il-paġna 'Scams Detection & Warnings' fuq il-website tal-Awtorità għas-Servizzi Finanzjarji ta' Malta.

Biex iżżur din il-paġna, ikklikkja fuq dan il-URL:
www.MFSA.mt/consumers/scams-warnings/

Fuq din il-paġna se ssib it-taqsimiet li ġejjin:

Twissijiet tal-MFSA

F'din il-paġna, l-MFSA twissi lill-pubbliku rigward entitajiet mhux licenzjati li jgħidu li qed joperaw minn Malta. Għandek tevita li tinvesti f'xi waħda minn dawn il-kumpaniji. Biex iżżur din il-paġna, ikklikkja fuq dan il-URL:
www.MFSA.mt/News/warnings/MFSA-Warnings/

Twissijiet internazzjonali

F'din il-paġna għandek issib lista ta' twissijiet maħruġa minn istituzzjonijiet Ewropej li huma kontropartijiet tal-MFSA. Qabel tiddeċiedi li tinvesti bl-internet f'xi entita jew kumpanija, kun żgur li żżur din il-paġna. Biex iżżur din il-paġna, ikklikkja fuq dan il-URL:
www.IOSCO.org/investor_protection/?subsection=investor_alerts_portal

Avviżi lill-konsumaturi

F'din il-paġna għandek issib lista ta' avviżi lill-konsumaturi maħruġa mill-MFSA. Dawn l-avviżi, li huma bil-Malti u bl-Ingliz, iġibu għall-attenzioni tal-investituri ismijiet ta' kumpaniji li jgħidu li joperaw minn Malta jew li jkunu rregistriati mall-MFSA. Tidħolx f'xi tranżazzjonijiet ta' servizzi finanzjarji ma' xi entita li dwarha l-MFSA tkun ħarġet avviż lill-konsumatur sakemm ma tkunx acċertajt li l-entità li magħha qed issir it-tranżazzjoni hija awtorizzata biex tiprovd dawn is-servizzi mill-MFSA jew minn xi regolatur ta' servizzi finanzjarji ieħor b'reputazzjoni tajba. Biex iżżur din il-paġna, ikklikkja fuq dan il-URL: <https://www.mfsa.mt/consumers/scams-warnings/consumer-notices/>

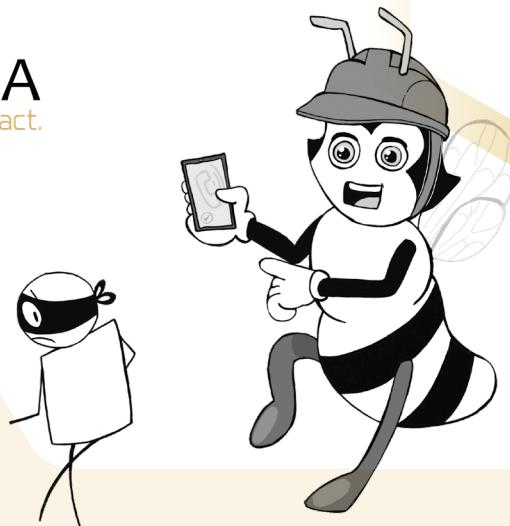
Entitajiet liċenzjati mill-MFSA

Dejjem iċċekkja jekk ditta li tiprovd servizzi finanzjarji tkunx illiċenzjata mill-MFSA. Tista' taċċessa din il-lista billi tikklikkja fuq dan il-URL: www.MFSA.mt/Financial-Services-Register/

ĠEMMA
know, plan, act.

X'GHANDEK TAGHMEL JEKK TIĞI FFRODAT/A

Jekk taħseb li skoprejt xi scam, jew kont fil-mira ta' xi scammer, ĠEMMA tagħtik parir li tagħmel rapport. Thallix li l-iscammer jeħlisha ħafif. Żomm f'mohħok li hawn nies vulnerabbli li ma għandhomx l-gharfiem li għandek int u jistgħu jkunu f'riskju kbir li jiġu ffrodati diment li l-iscam ma jiġix imwaqqaf.

**Dawn li ȝejjin huma entitajiet li, jekk tixtieq,
tista' tagħmel ir-rapport għandhom:**

Cyber Crime Unit fil-Korp tal-Pulizija ta' Malta

Tista' ssib il-website tas-Cyber Crime Unit fuq dan il-URL:

pulizija.gov.mt/EN/Police-force/Police-sections/pages/cyber-Crime-Unit.aspx.

Tista' tikkuntattja din is-sejjoni kif indikat:

Online: computer.crime@gov.mt

Telefoun: 356 2294 2231/2

Personalment: Ĉempel jew mur l-ġħassa tal-pulizija tad-distrett tiegħek.

Ir-rapport jiġi investigat b'kollaborazzjoni bejn il-Pulizija tad-distrett u l-iskwadra speċjalizata taċ-Ċibernetika tal-Pulizija.

Iċ-Ċentru Ewropew għall-Konsumatur ta' Malta

Il-website taċ-Ċentru Ewropew għall-Konsumatur ta' Malta tinstab fuq dan il-URL:

eccnetmalta.gov.mt/

Tista' tikkuntattja liċ-Ċentru kif ȝej:

Online: ecc.Malta@mccaa.org.mt

Telefoun: 356 2122 1901

Personalment: Consumer House, 47A, Triq Nofsinhar, Il-Belt Valletta

Għall-ħinijiet tal-ftuħ, jekk jogħġbok ikklikkja dan il-URL:

<http://eccnetmalta.gov.mt/contact-us/contact-us-2/>

Il-bank tiegħek

Jekk tisfa' vittma ta' frodi ta' kard tad-debitu jew tal-kreditu, ikkuntattja lill-bank tiegħek minnufih. Agħmel l-istess jekk titlef il-kard tad-debitu jew tal-kreditu tiegħek.

Id-Direttiva Riveduta dwar is-Servizzi ta' Ħlas (PSD2) tistabbilixxi li jekk inti, bħala klijent ta' bank, titlef jew tinsteraqleq il-kard tad-debitu jew tal-kreditu, u jirriżulta li tkun saret transazzjoni froudenti wara li inti tkun innotifikajt lill-bank tiegħek dwar it-telf tal-kard tiegħek, inti tkun dovut thallas biss sa massimu ta' €50. Madankollu, importanti tinnota li inti ma tkunx intitolat għal rifużjoni għal xi telf relatav ma' xi transazzjoni ta' ħlas mhux awtorizzat jekk tkun ġarrabt dan it-telf b'rезультат ta' aġiř froudenti jew għax tkun inqast milli tissodisfa l-obbligi tiegħek b'intenzjoni jew b'negliżenza gravi.

Direttorat għall-Ilmenti u Rikonċiljazzjoni fi ħdan l-Awtorità ta' Malta għall-Kompetizzjoni u l-Affarijiet tal-Konsumatur

Il-website tad-Direttorat għall-Ilmenti u Rikonċiljazzjoni tinstab fuq dan il-URL:
www.mccaa.org.mt/Section/Content?contentId=1193

Tista' tikkuntattja lid-Direttorat kif ġej:

Online: info@mccaa.org.mt

Formola online: mccaa.org.mt/Home/complaint

Telefoun: (bla ħlas) 356 8007 4400

Personalment: Malta: Mizzi House, Triq Nazzjonali, Il-Blata I-Bajda

Għawdex: Triq Santa Eliżabetta, ix-Xewkija

AKTAR INFORMAZZJONI DWAR L-ISCAMS U L-FRODI

Jekk tixtieq tkun taf aktar dwar l-iscams u l-frodi żur il-websites li ġejjin:

Cyber Security Malta: cybersecurity.gov.mt/

Iċ-Ċentru Ewropew għall-Konsumatur ta' Malta:

eccnetmalta.gov.mt/consumer-information/e-commerce/how-to-shop-online-safely/

L-Awtorità għas-Servizzi Finanzjarji ta' Malta:

www.mfsa.mt/consumers/scams-warnings/typical-scams/

Skemi ta' kumpens għad-depożituri u għall-investituri:

www.compensationschemes.org.mt/

VIDJOWS TA' ĜEMMA FUQ L-ISCAMS U L-FRODI (bil-Malti)

Aġħżel minn fejn tixtri bil-karta ta' kreditu

www.youtube.com/watch?v=9K8ZhFfalJY

Mhux kulma jleqq hu deheb

www.youtube.com/watch?v=mSGdWioPnyI

Uža l-ATM b'mod sigur

www.youtube.com/watch?v=zxxzT5iszts

Hares il-karta ta' kreditu tiegħek

www.youtube.com/watch?v=qJhFg8HbIKM

ĠEMMA
know, plan, act.

DEFINIZZJONIJIET

Shoulder surfing

Din isseħħi meta xi ħadd joqgħod iħares minn fuq spallejk jew jissemma' għal dak li tkun qed tgħid jew jipprova jara l-password, il-pin tal-ATM jew in-numru tal-credit card tiegħek waqt li int tkun qed iddaħħalhom fil-komputer, fit-tablet jew fil-mobile tiegħek.

Compromise fraud

Xi ħadd jirnexxil jidħol fl-email account tan-negozju u jimita l-identità tiegħek biex jisraq lill-kumpanija jew lill-impjegati, lill-klienti jew lill-partners tiegħek.

Scams bil-Pharming

Il-pharming huwa forma ta' virus tal-email li jieħdok f'website falza li tipprova tissimula website reali bl-iskop li tinsteraq (pharmed) id-data personali tiegħek, bħall-passwords jew id-dettalji finanzjarji tiegħek.

Domain spoofing

Jintbagħtulek e-mails li jkun fihom virus minn kumpanija li minn barra tkun tidher li hi kumpanija reali, imma hekk kif int tiftaħ l-email, jidħol lok virus fil-komputer tiegħek. Ladarba jidħol dan il-virus, l-iscammer ikun jista' jehodlok l-informazzjoni personali u finanzjarja tiegħek, kif ukoll tal-kumpanija u tal-impjegati.

2-Factor Authentication

Din iżżejjid it-tieni saff ta' protezzjoni. L-ewwel saf ikun il-password. Biex tkun tista' tillogġja tkun trid iddaħħal password oħra: normalment dan ikun numru li jintbagħatlek fuq il-mowbajl tiegħek jew fuq xi indirizz elettroniku ieħor. Biex tkun tista' tillogġja tkun trid iddaħħal dan in-numru.

www.gemma.gov.mt
www.eskills.org.mt